

KRONIKK & DEBATT

KRONIKK:

E-post:
kronikk@klassekampen.no
Maks 6000 teikn inkludert
mellomrom. Legg ved
portrettfoto.

DEBATT:

E-post:
debatt@klassekampen.no
Innlegg over 3000 teikn kan
bli korta ned. Legg ved
portrettfoto.

Velaug H. Sælid
velaughs@klassekampen.no
Kronikk- og debattredaktør
(fung.)

Even Øvald
eveno@klassekampen.no
Redaksjonssekretær

Kronikk- og debattredaktør Tollef Mjaugedal (perm.)

Klassekampen honorerer normalt ikkje innsendt stoff. Innsendaren si e-postadresse blir trykt med mindre innsendaren reserverer seg mot dette. For Klassekampen sine generelle vilkår for publisering, sjå www.klassekampen.no/KK/index.php/news/home/generelle_vilkaar

DEBATT ►

Domstolens behov for entydige svar gjør det vanskelig å utøve god vitenskap.

Rakrygga faglig usikkerhet

Ingar Kaldal
KRONIKK

Et fag med knekt rygg, sies det om psykiatrien. Det sies ikke etter at fagets fremste har fortalt om tvil og usikker viten, eller meldt pass fordi de ikke har klart å finne svar på noe de skulle undersøke. Tvert imot sies det etter at eksperter innen faget i to runder har framstått med nokså entydig viten. Problemet er bare at deres svar ikke ble ett, men to, og stikk motsatte. Terroristen var først utilregnelig – så tilregnelig.

Etter svar nummer to ble det sagt en del om mulige grunner til ulikheten mellom de to undersøkelsene: avstanden i tid er forskjellig, metodene har vært ulike, og undersøkelsespersonen kan ha oppført seg ulikt. Det er likevel ikke til å komme bort fra at her har ett og samme fag om ett og samme tema – en persons sinnstilstand 22. juli 2011 – levert to stikk motsatte påstander. Og begge er lagt fram som såpass sikre at de er anbefalt som råd for domstolens beslutning i den største og verste straffesaken i manns minne.

Hvordan kan en vitenskap «knekke ryggen» når den påstår noe sikkert? Betyr det at den framstår som svak hvis den sier seg ærlig usikker? Har samme fag vært mer til å stole på når det tidligere har levert sine rettspsykiatriske råd, uten å bli etterprøvd av en ny kommisjon?

Noe av problemet ligger i spriket mellom mandat og metode: En domstol ønsker entydig svar, ikke et svar preget av metodisk tvil og kritisk selvrefleksjon. Hva om faget likevel la vekt på det siste, ville det da vist seg svakt? Kanskje kunne det da ha mistet status som autoritet i retten. Og hva med oppdragene med å gi råd i rettssaker?

La oss snu litt på dette: Kunne faget ved å presentere sin tvil og usikkerhet både ha framstått som god vitenskap og levert tryggere råd for dem som skal dømme(s)?

Jeg har ikke peiling på psykiatri, men som historiker vet jeg en del om vitenskap. Selv om fagene er forskjellige, er noe også likt. Noen vil si at det er lett for historikere å vise fram usikre svar, for våre temaer ligger langt tilbake i tid, og handlingene påvirkes ikke om historikeren tar feil. Men selv om historikere sjelden gir råd til domstoler (det hender), blir også påstander om historien i høyeste grad brukt til å begrunne både alvorlige beslutninger og brutale handlinger. Så i etikken er det noe felles.

La meg skissere to holdninger til viten. En tidligere kollega av meg brukte å si til sine studenter at et viktig trekk ved god vitenskap er profesjonell uvitenhet. Poenget var ikke å dyrke uvitenhet, men å minne om at det vi vet vitenskapelig, framstår mest klart og

påstander som var høyst diskutabile og svakt begrunnet.

Hva er moralen her? Pekefingeren i første eksempel er rettet mot fristelsen til å tro at vitenskap står sterkest når den framsetter sine påstander som helt sikre, endelige og udiskutable. Hvem har ikke i hete diskusjoner forsvart faglige påstander som sikrere enn de er? Da er det viktig å tenke over at det er når vitenskapelige påstander presenteres forsiktig og begrenset, at et fags ryggrad styrkes best – i det lange løp.

Innen vitenskapsteorien kan denne moralen begrunnes både med argumenter fra god gammel empirisme, og med mer postmoderne måter å problematisere sannheter på. Her handler det ikke bare om å være kritisk til kildene, men om å reflektere over hvordan viten også er preget av

FOR SIKRE? Ville rettspsykiatrien virket mer troverdig hvis de sakkyndige hadde fått anledning til å presentere sin faglige tvil? spør Ingar Kaldal. Bildet viser de fire sakkyndige rettspsykiatrerne Torgeir Husby, Synne Sørheim, Terje Tørrissen og Agnar Aspaas foran Anders Behring Breivik.

FOTO: HEIKO JUNGE, SCANPIX

«Får psykiatere lov til å svare 'vet ikke' når en domstol spør om en forbryters tilregnelighet?»

riktig når vi også forteller hva vi ikke vet om samme emne, og hva vi bare vet usikkert.

En annen tidligere kollega sa at en avhandling var virkelig god når dens konklusjon framsto som helt entydig og tvingende nødvendig. Samtidig var han ikke den som uttrykte seg minst bombastisk når han ytret faglige

språk, begreper og retorikk som brukes når den formes.

Selv uten å ha lest de to psykiatrirapportene, er det neppe dristig å anta at grunnene til at de spriker ikke bare er ulike observasjoner, men også ulike måter bruke perspektiver og begreper på. Hvilke ulike meninger kan for

eksempel ligge i et kjernebegrep som «vrangforestilling»? Og hva om spørsmålet om (u)tilregnelighet i dette tilfellet burde stilles annerledes, og vurderes med andre kriterier enn de som har vært brukt til nå?

Som i all forskning kan det alltid dukke opp et nytt objekt som krever både nye spørsmål og nye begreper. I tillegg til at diskusjonen om psykiatriske konklusjoner vil rulle videre, kan vi på sikt ha enda mer å lære av å diskutere rapportene som lærestykker i hvordan metoder, begreper og perspektiver preger vår viten. Og hva vil de ikke kunne lære oss om vitenskaps-etikk?

Både for forskere og brukere av et fags viten er det viktig å få belyst hvordan svarene på et spørsmål kan være flere, og at de kan være avhengige av hvilke perspektiver og begreper som har vært i bruk. Får vi dette godt presentert, vet vi ikke bare noe om det vi har prøvd å finne ut, men om hvilket grunnlag vår viten hviler på, og dens svake sider.

Dette blir ekstra (i alle fall ikke mindre) viktig å ta med seg når faglig presenterte «sannheter» brukes til å avgjøre noe alvorlig, enten det handler om å begrunne en dom i retten, eller å argumentere for samfunnsmessige handlinger. Dette vet psykiatere like godt som andre fagfolk. Men får de lov til å svare «vet ikke» når en domstol spør om en forbryters tilregnelighet?

Også når historikere som har forsket mye om fascisme før i tida blir spurt om et nettverk som terroristen snakker om eksisterer i dag, er det lov å si «vet ikke» (eller «det er ikke påvist til nå, men er vanskelig å utelukke.») Å bare si nei med vitenskapelig tyngde, kan da være både faglig og politisk risikabelt.

Et fag må avsløre løgner, men ikke selv framstille det som er sannsynlig og diskutabelt som mer sant og udiskuterbart enn det er. For alle fag som bidrar med viten i alvorlige spørsmål, kan det å ha lov til å tvile gjøre det lettere å holde ryggen rak, både med tanke på hva en vet og ikke, og når det gjelder hva faglig autoriserte sannheter brukes til.

Ingar Kaldal,
professor ved Institutt for historie og klassiske fag, NTNU
ingar.kaldal@ntnu.no